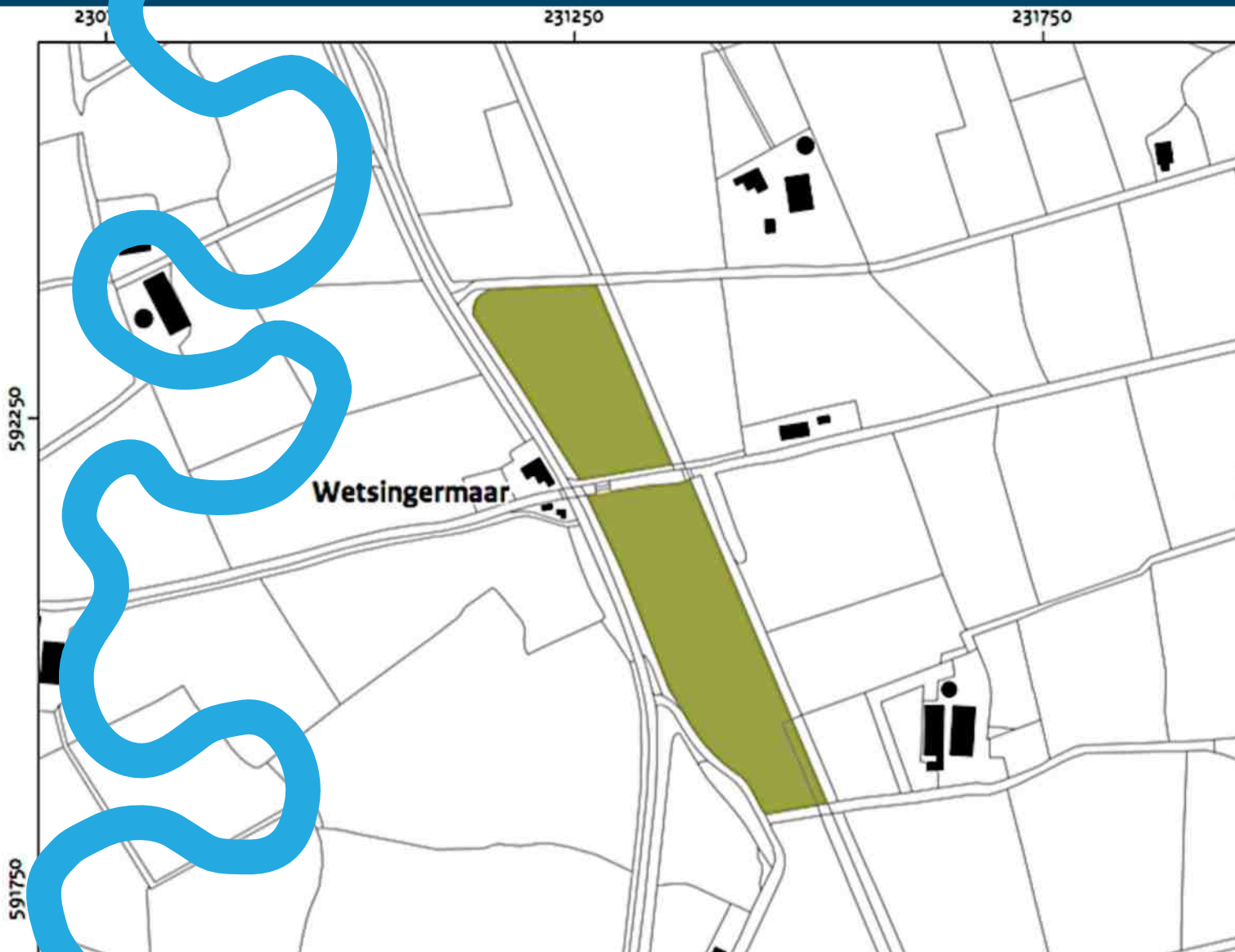

DIEPGANG

een kroniek van drie dorpen langs het Reitdiep

Een uitgave van de Historische Kring Ubbega
Adorp • Sauwerd • Wetsinge

een plankje met twintig klepjes
fossielen bij Tilburg
de 16e eeuw in Stad en Ommeland

jaargang 4 nr. 11 september 2016

Redactioneel

In dit nummer aandacht voor een bijzonder didactisch voorwerp, afkomstig van de school in Wetsinge en een artikel over zwerfstenen gevonden bij Tilburg bij de aanleg van het gemaal aldaar. Ook bieden we een inkijkje in de roerige historie van onze provincie gedurende de eerste helft van de 16e eeuw. Speciale aandacht voor de aankondiging van de excursie ter gelegenheid van het twintigjarig bestaan van de Historische Kring Ubbega, op 1 oktober!

Lezing van Carla Alma op 9 mei 2016

Kort gezegd was het centrale thema van deze boeiende lezing: de omgang van de mens met het water en het landschap in de tijd én de rol van de waterschappen daarbij. Ongeveer vijftig belangstellenden werden meegenomen op een reis in de tijd waarin de strijd tegen het water centraal stond. Wierden in de Romeinse tijd, dijken duizend jaar later waren belangrijke en nog steeds zichtbare middelen om "de voeten droog te houden". Veel kunstwerken zijn in de afgelopen eeuwen aangelegd: bruggen, sluisen, zijlen, kanalen, windmolens (waarvan er enkele honderden ooit het Groningse landschap sierden). In de lezing zat een interessante parallel: de bodemdaling t.g.v. het inklinken van het veen in het gebied binnen de Wolddijk én de bodemdaling veroorzaakt door de gaswinning. Beide vroegen om eigentijdse oplossingen voor waterbeheersing in een toenemend komvormig gebied. Na de pauze meer informatie over het Waterschap Noorderzijvest en haar taken t.b.v. veiligheid, zuivering en waterkwaliteit. Ook de klimaatverandering en toenemende neerslag kwamen ter sprake. Het zal duidelijk zijn dat de Waterschappen bij het voorkomen en oplossen van problemen die samenhangen met het natter worden van ons klimaat een belangrijke rol (zullen) spelen.

Excursie 1 oktober 2016

Zoals al in het vorige nummer van Diepgang aangekondigd, organiseert de Historische Kring Ubbega, ter gelegenheid van haar twintigjarig (!) bestaan, een excursie op 1 oktober a.s.. We gaan weer met een bus een hele dag op pad, op zoek naar de regionale historie.

Toen bij de restauratie van middeleeuwse kerken in de provincie Groningen de kalklaag van de gewelven verwijderd werd, kwamen de oorspronkelijke Middeleeuwse schilderijen te voorschijn. De meeste zijn goed bewaard gebleven. Afgebeeld werden bekende Bijbelse verhalen, maar ook onbekende heiligenverhalen met symbolen die ons nu niets meer zeggen en waarbij uitleg dus gewenst is. Drs. Saskia van Lier is

onze begeleidster op deze dag. Zij heeft godsdienstwetenschap gestudeerd aan de RUG en is gespecialiseerd in christelijke kunst en kerkbouw.

We bezoeken onder haar begeleiding twee prachtige middeleeuwse kerken: de romano-gothische kerk van Garmerwolde ('s ochtends) en de Petrus en Paulus-kerk in Loppersum ('s middags). De lunch zullen we gebruiken in het restaurant De Boerderij bij de Fraeylemaborg in Slochteren. Dan is er ook gelegenheid tot bezoek aan het museum en evt. het omliggende park. Zie voor uitvoerige informatie de convocatie en onze website! De kosten van deelname bedragen € 25,- p.p. (leden HKU), voor niet-leden € 35,-. De deelnemerskosten moeten bij aanmelding worden voldaan.

Leden en belangstellenden kunnen zich voor deze excursie aanmelden bij Ben Kwerreveld en Gerta Boonstra vóór 20 september. U kunt zich opgeven door het juiste bedrag over te maken op de rekening van onze penningmeester: NL88RABO0300805268, onder vermelding van "opgave excursie 1 oktober".

Begraafplaats Sauwerd-oud

Onlangs verscheen een informatieve uitgave van de heer Okke Amsing: *Begraafplaats Sauwerd-oud*, aan de Provincialeweg te Sauwerd. Dit in eigen beheer uitgegeven boekwerk bevat een opsomming van alle op deze begraafplaats ter aarde bestelde personen, soms met saillante details. Zeker interessant voor familieleden, maar ook voor overige belangstellenden en het doen van archiefonderzoek. Het boekje bevat ook enkele fraaie officiële documenten, zoals het Proces Verbaal van de aanbesteding "bij wijze van opbod en afslag van het aanleggen eener algemeene burgerlijke begraafplaats te Sauwert enz. enz.". Deze aanbesteding vond plaats op 11 mei 1871. Ook de taakomschrijving van de doodgraver van de begraafplaats, diverse officiële brieven en plattegronden zijn de moeite waard.

O.T. Amsing, *Begraafplaats Sauwerd-oud* (2015), ISBN 978-94-92475-02-2. Prijs € 19,90.

Bestellen: via Gerta Boonstra, tel. 050-3061209 of gertaboonstra@planet.nl

Een plankje met 20 klepjes

door Roelof Bruins

Begin oktober 2015 kwam de archiefcommissie van de Historische Kring Ubbega in het bezit van een intrigerend zwart plankje met 20 vreemde klepjes. Dit voorwerp kwam oorspronkelijk van de zolder van de school in Klein-Wetsinge.

Nadat de kerken (waaraan de onderwijsvoorzieningen gekoppeld waren) in Sauwerd en Groot-Wetsinge rond 1840 afgebroken waren, kwam er tussen beide dorpen in een nieuwe kerk. De school werd in 1843 naast de kerk gebouwd (afb. 1).

Afb.1 De in 1843 gebouwde school in Klein Wetsinge; rechts de kerk. Bron: *Tussen Toen en Nu*, HKU

Dit schoolgebouw werd uiteindelijk te groot voor het slinkende aantal leerlingen. In 1953 werd de school afgebroken en vervangen door een moderner gebouw. Dit staat nog steeds naast de kerk maar is al sinds 1970 niet meer als school in gebruik. Na de ontruiming van de schoolzolder is het plankje op een zolder in Adorp terecht gekomen.

De Dag van de Groninger Geschiedenis op 10 oktober 2015 leek me een uitstekende gelegenheid meer over het plankje te weten te komen. We hebben het plankje gepresenteerd met de vragen: "Wat is dit?" en "Hoe werkt het?".

Suggesties van het publiek waren:

1. Het is een klembordje, waarmee je aanwezigheid kunt aangeven. Helaas ontbreken de klemveertjes....
2. Je kunt er biljartstanden mee bijhouden.
3. Het heeft te maken met 5x2 vingers en 5x2 tenen.

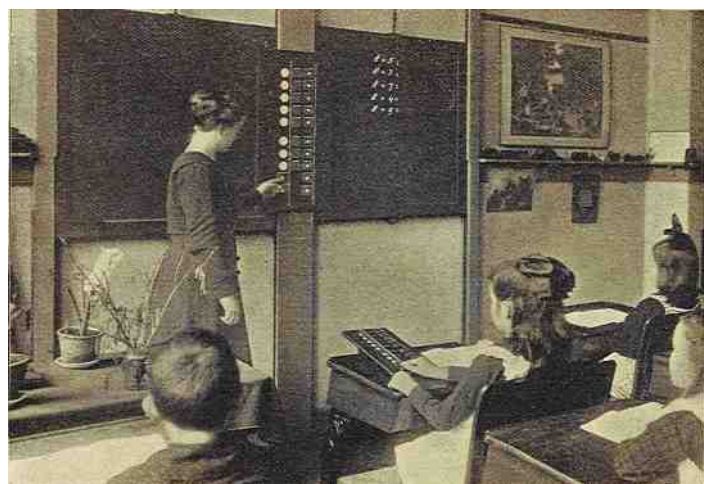
De laatste suggestie kwam het dichtst in de buurt van de eigenlijke functie van het plankje. Later die dag ontdekten we via Google dat het plankje een rekenhulpmiddel was: de rekenplank van Hemke Hemkes, ontwikkeld rond 1835. De school te Wetsinge beschikte dus in zijn begintijd over de nieuwste rekenmateria-

len! Nadat de rekenmethode van Bartjens gedurende twee eeuwen goede diensten had bewezen, vond de heer Hemkes het blijkbaar tijd worden voor een nieuwe rekendidactiek. Via het Nationaal Onderwijsmuseum te Dordrecht kregen we een toelichting op de werking van het rekenplankje. Net als bij de leesplank bestond er een grote klassikale plank en een kleine individuele rekenplank (zie afb. 2 resp. 3).

Het plankje diende vertikaal gebruikt te worden. In de linkerkolom werd van boven naar beneden voor elk ééntal een klepje omgedraaid. Zo kon je goed aantallen tellen/overzien en kon je ook met één blik zien hoeveel er nog bij moest om de tien vol te maken. Boven de tien werkte je in de volgende kolom verder. Elk klepje stelde een ééntal voor, zodat je tot 20 kon rekenen.

Bij het rekenen boven de 20, het voortgezet rekenen, introduceert Hemkes de klepjes in de linkerkolom als tientallen en in de rechterkolom als eenheden. Hij zegt zelf: "Het blijkt dat het tiental steeds links, de eenheden rechts staan. De overeenkomst in schrijfwijze en groepering valt onmiddellijk op, zodat de leerlingen met de schrijfwijze wel geen moeite zullen hebben".

Toch blijkt óók tegenwoordig het werken met eentallen en tientallen in de praktijk erg lastig.

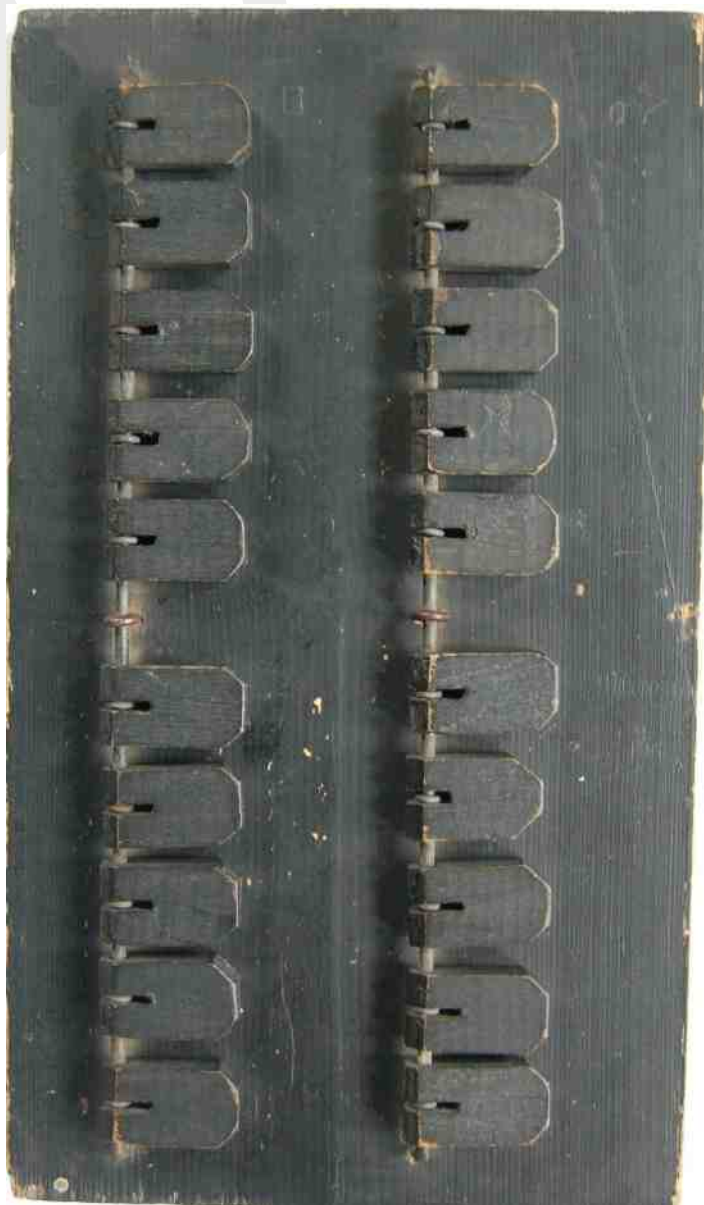

Afb. 2 Hemkes' rekenplank, klassikaal gebruikt. Bron: "Toelichting bij Hemkes' rekenplank", Onderwijsmuseum Dordrecht

Dhr. H. Hemkes (1807-1889) was schoolmeester in Smilde en Voorburg. In 1835 schreef hij zijn rekenmethode: "De kleine rekenaar, of gemakkelijk rekenboekje voor eerstbeginnenden."

In 1875 verscheen hiervan de 15e druk. De inhoud van het boekje "De kleine rekenaar" is bij www.onderwijs-

geschiedenis.nl in te zien. Wat je gemakkelijke sommen noemt!

Afb. 3 *Individueel rekenplankje. Foto Roelof Bruins*

Op bovengenoemde website is ook veel te lezen over het rekenonderwijs. Bijvoorbeeld, dat men tegenwoordig weer gebruik maakt van de abacus, een middeleeuws telraam (afb. 4). En dat Willem Bartjens (1569-1638) zijn beroemde rekenmethode in 1604 schreef onder de titel "De Cijfferinghe van Willem Bartjens Amstelredammer, inhoudende de meest alle de Grondregelen der Cijpherkonst. Seer nut en dienstelijk den leerlingen ende liefhebber der Konst." Oudere mensen kennen de uitdrukking "volgens Bartjens" nog wel - dit was vroeger een gevleugelde uitspraak. De beroemde Joost van den Vondel schreef zelfs een lofdicht op Bartjens, dat in latere edities van De Cijfferinghe werd opgenomen. Na de invoering van het klassikaal onderwijs in het

begin van de 19e eeuw kwamen er grote telramen voor klassikaal gebruik. De school kreeg ook een taak bij de invoering van het metriek stelsel in 1816.

Afb. 4 *Abacus. Bron: Google*

Hemkes schreef ook lees- en geschiedenisboekjes voor het onderwijs. Verder was hij schoolopziener en schreef een handboek en handleiding voor schoolopzieners. In deze laatste functie schreef hij nogal kritisch over de gebrekkige staat van het lager onderwijs. Hij stelt dat het schoolverzuim gedeeltelijk komt door het gebrekkige functioneren van de onderwijzers.

Waarschijnlijk vond hij de ontwikkelingen te langzaam gaan. J. Schippers Sr. reageerde in 1870 in zijn stuk "Is de staat van ons lager onderwijs in wezen zo gebrekkig?" als volgt:

Over het algemeen gaat het onderwijs vooruit. Neem de oorzaak van slecht onderwijs, schoolverzuim door armoede, weg en je hebt een krachtig middel voor beter onderwijs. Een ander middel is tot kinderen af te dalen, bij hen neer te hurken als het ware, om het onderwijs zo smakelijk en aangenaam te maken, dat ze gaarne in school vertoeven.

De deelname aan het onderwijs kent overigens een duidelijke toename sinds het begin van de 19e eeuw:

1825	55%	van de kinderen tussen 5 en 14 jaar
1860	75%	(6 tot 14 jaar)
1890	90%	
1920	97%	

Leuk om te lezen: "Volksgeluk en volksonderwijs" van Jetske Steenstra.

Bronnen:

- *Volksgeluk en volksonderwijs* door J.S. Steenstra - jan. 2015
- "Toelichting bij Hemkes' rekenplank", het Onderwijsmuseum te Dordrecht

De fossielen van Wetsinge

door Ben Westerink

In de aflevering van DIEPGANG 9 kwam de bouwput die in 2000 ten behoeve van een gemaal in de Wetsingermaar werd gegraven, uitvoerig ter sprake. De vondsten uit de Steentijd die daar werden aangetroffen – uit de vroege Trechterbekercultuur – hebben de reikwijdte van de Historische Kring Ubbega flink verbreed. Inmiddels loopt er een procedure om de ondergrond van het gemaal als beschermd monument aan te wijzen. De afbeelding op de cover is afkomstig uit het Beschermingsprogramma Archeologie 2013 en geeft de begrenzing van het voorgestelde monument weer.

Afb 1 De bouwput van het gemaal Tilburg te Wetsinge

We keren nogmaals terug naar de inmiddels vermaarde plek bij het gemaal Tilburg. In aflevering 9 gingen we zo'n vijftig eeuwen terug in de tijd en kwamen terecht in de Nieuwe Steentijd. Voor het onderwerp van deze aflevering moeten we nog veel verder terug in de tijd. Ditmaal vraag ik uw aandacht voor de fossielen die uit de Hondsrug onder Wetsinge in de bouwput van Tilburg te voorschijn kwamen.

Tijdens de voorlaatste ijstijd, zo'n 200.000 jaar geleden, was de noordelijke helft van ons land bedekt met een dikke ijskap. De dikte van dit ijs bedroeg in onze streken minstens 500 meter. Je kunt je daar nauwelijks een voorstelling van maken. De Noordzee was geheel in dit ijspakket opgenomen. De gletsjers in deze ijskap hadden hun oorsprong in Scandinavië en voerden van daar massa's gesteenten mee. Dit gesteente verpulverde tot keileem en keizand. Uit dit materiaal ontstond de Hondsrug. Niet alle stenen werden vermalen, de

restanten die het overleefden kennen we als zwerfstenen. De Hondsrug kenmerkt zich door een grote variatie aan zwerfstenen. Deze stenen vormden het materiaal waarmee de mensen van de Trechterbekercultuur steengraven (hunebedden) bouwden. In de 19e eeuw werden zwerfstenen verbrijzeld om er wegen mee te verharderen (macadamwegen).

Het keileem onder Wetsinge is bijzonder rijk aan zwerfstenen. In de bouwput bij Tilburg lagen stollingsgesteenten zoals Zweedse en Finse granieten, schisten en gneisen, maar ook afzettingsgesteenten zoals zandstenen en kwartsieten. Heel bijzonder zijn de kalkstenen (afb. 2). Deze stenen zijn bijzonder schaars in de Hondsrug, want ze lossen gemakkelijk op in grondwater. Kalkstenen in Groningen en Drenthe komen vrijwel uitsluitend voor in de directe omgeving van de stad Groningen en Haren. Het kalksteenpakket in de Hondsrug is doorgaans zo'n 3 meter dik, maar in Groningen, Haren en (blijkbaar) ook Wetsinge is de laag vaak dikker dan 10 meter. In dit dikke keileempakket treedt er weinig verticale waterstroming op waardoor de kalkstenen nauwelijks oplossen. De kalkstenen uit de Hondsrug zijn afkomstig van de bodem van een oerzee die ooit tussen Finland en Zweden heeft gelegen. Dit gebied bestond oorspronkelijk uit een gebergte van kalksteen. Deze bergen zijn door de werking van de gletsjers geheel vlak gesleten. Gotland, een eiland voor de Zweedse kust, is zo'n vlak gesleten gebied. Het eiland bestaat geheel uit kalksteen. Het is als het ware één groot fossiel.

Afb. 2 De zwerfstenen in de bouwput bij Wetsinge. De lichtgekleurde stenen zijn kalkstenen.

Zo'n 30% van de zwerfstenen onder Wetsinge bestaat uit kalksteen. In de zachte kalk zijn duidelijk gletsjerkrassen zichtbaar (zie afb. 3). Deze krassen zijn ontstaan tijdens het transport vanuit Scandinavië naar onze streken. Kalkstenen bestaan uit samengeperste kalkskeletjes van ontelbare organismen die ooit in zee leefden. De vorm van het kalkskelet van deze organismen is dikwijls als fossiel in het gesteente achtergebleven. Ik schat dat zo één op de twintig kalkstenen in Wetsinge fossielen bevat. Dikwijls zijn deze aan de buitenkant van de steen al herkenbaar, maar soms komen ze pas na een hamerslag te voorschijn.

Afb. 3 Kalksteen met gletsjerkrassen.

Het is een bonte wereld die in de kalkstenen van Wetsinge te voorschijn komt. Het zijn als het ware versteende foto's van een onvoorstelbaar oude zeebodem die dateert uit het Ordovicium en het Siluur. Deze fossielen zijn zo'n 450 miljoen jaren oud. De meeste van deze organismen zijn al lang uitgestorven. Ooit leefden ze op de bodem van een Finse zee. Als je bedenkt dat Finland toen lag op de plek waar zich nu Peru bevindt, dan duizelt het je helemaal voor ogen.

hieronder: gemaal Tilburg. Foto: Jan de Groot

Afb. 4 *Favosites*, een primitieve koraal. De uitstroomopeningen zijn zichtbaar.

De biodiversiteit van de fossielen van Wetsinge is enorm (afb. 5 en 6). Het meest algemeen zijn de twee-kleppigen (schelpachtigen), de mosdiertjes en de koralen. Daarnaast zien we kalkalgen, primitieve planten (paleoporella's), orthoceren (een soort inktvisje), slakjes, tentaculieten, trilobieten (een pissebedachtige geleedpotige), mosselkreeftjes en stengel-leden van zeelelies. De fossielen zijn haarscherp bewaard gebleven. De hechtstraden van schelpen en de uitstroomopeningen van koralen zijn nog zichtbaar.

Toen deze zeediertjes zijn afgestorven, vormden hun skeletjes een dik pakket kalk dat vervolgens is versteend. Maar in die periode, zo'n 450 miljoen jaar geleden, waren de continenten nog niet gevormd. Door de drift van de continenten zijn de kalkstenen van Peru naar Finland geschoven. En vervolgens – na honderden miljoenen jaren wachten - met de gletsjers tijdens de voorlaatste ijstijd naar Wetsinge verplaatst. Dan nog eens 200.000 jaar wachten en toen in de fietstas mee naar Adorp. Zo'n fossiel maakt toch heel wat mee.

Afb. 5 Zwerfsteen van kalksteen met daarin talloze fossielen

Afb. 6 Dezelfde steen, maar nu van opzij gefotografeerd

Jaartallen van gebeurtenissen in Groningen Stad en Land

door drs. D.J. (Doeke) de Vries

Groningen 1998, herziene versie 2015, 10.000 v. Chr. - 1900 na Chr.

NB. Onderstaande tekst is een fragment en licht bewerkt door de redactie! De complete tekst is te lezen op onze website www.ubbega.nl.

1490

De stad Groningen is op het toppunt van haar macht. Willem Frederiks (persona pastoor van de St.Maarten) is leider der stadspolitiek tot 1525. Het stadsleger (het schuttersgilde) trekt naar Dokkum met 6000 man om af te rekenen met hoofdeling Tjaard Mokka. De stad laat een dwangburcht in Leeuwarden bouwen.

1493

Het gilde der wantscheerders (lakenscheerders) wordt opgericht.

Westergo en Sneek stellen zich ook onder bescherming van de stad. De stad belegert Franeker. Stins te Berlikum wordt veroverd; de Friezen zijn verbitterd over de hardhandige wijze waarop de stad opereert. De stad heeft garnizoenen in Harlingen, Kollum, Leeuwarden, Oterdom en in het Oldambt. De Stad heerst daardoor over bijna geheel Friesland (op Franeker na).

Menno Simons wordt geboren te Witmarsum.

1497

Bendevoofd en roofridder Nittert Fox valt het Westerkwartier binnen. Om plundering te voorkomen wordt hij door de stad afgekocht voor f 33.000.

Splitsing onder de Ommelanders: een aantal kiest partij voor Albrecht, anderen zijn bondgenoten van de stad. Albrecht trekt de Ommelanden binnen.

1498

Albrecht van Saksen valt Friesland binnen mede op verzoek van de 'Schieringers'. Door de stedelingen worden de borgen te Farmsum, Ten Post, Den Ham, Ten Dijke en Sauwerd verbrand, in 1500 ook Verhildersum en het huis te Roden (toen in bezit van de familie van Ewsum). Bij Warffumerzijk en Bomsterzijk (bij Niezijk) worden de stedelingen verslagen door graaf Albrecht.

1500 (ca)

De bevolking van de provincie is niet toegenomen t.o.v. 1300: in de Ommelanden wonen ca 40.000 mensen, in de stad Groningen ca 15.000.

In Appingedam ontstaat korenstapel.

Begin van de inpolderingen; de Dollard wordt teruggedrongen. Wedde en Bunde liggen aan het water.

De stad wordt bij herhaling belegerd door Graaf Albrecht van Saksen en graaf Edzard van Oost-Friesland. Er wordt een bestand gesloten tot 1505; dan opnieuw

belegerd. Stad gaat soldaten huren.

1500

Graaf Albrecht wordt ziek bij Groningen en wordt overgebracht naar Emden waar hij sterft.

1501

Hongersnood.

De schans van Aduarderzijk wordt aangelegd door hertog Georg van Saksen, zoon van Albrecht.

1504

De Saksische Ordonnantien – uitvoerige bepalingen over rechtswezen en bestuur – worden ingevoerd. Georg van Saksen verleent Appingedam het recht van vrije jaarmarkt en weekmarkt en vrijdom van bieraccijns.

1505

St.Bonifatiusdag. De Groningers trekken uit om de abdij van Aduard, door de vijand bezet, af te breken. Graaf Edzard (eerder pro-Saksers) wordt door de stad Groningen binnengehaald als Heer; Georg van Saksen belegerde toen de stad.

1507

Oorlogsomstandigheden

1507-20

Het Oldambt geheel verzwolgen door de Dollard.

1508

Overstromingen

1509

Overstromingen: tweede Cosmas- en Damianusvloed. De Dollard bereikt zijn grootste omvang: het water komt tot aan Noord- en Zuidbroek.

De Hoofdwacht wordt gebouwd (=oude Regthuis, zetel van Raad van den Hove).

1513-14

Oorlogsomstandigheden. Edzard wordt afgedankt. Edzards kasteel wordt gesloopt. De stad neemt en huldigt als Heer: Hertog Karel van Gelder, leenman van Karel V.

1515

Oorlogsomstandigheden; hongersnood. De Saksen worden door de Groningers uit Aduarderzijk verdreven.

Karel V wordt Heer der Nederlanden.

1516

Overstromingen; de derde St. Catharinavloed. Appingedam door de Groningers ontmanteld.

1517

Eerste optreden van Luther.

Edzards ban wordt opgeheven; hij wordt aangesteld als keizerlijk stadhouder in de Ommelanden.

Het St. Anthony-gasthuis gebouwd (Rademarkt). De Binnen Apoort gebouwd, de Steentilpoort is klaar; daarvoor de Kranepoort. De Stad telt nu 8 poorten.

1519-45

De Dollard wordt op grote schaal (6789 ha) ingedijkt.

1520

De Hervorming vindt steun bij graaf Edzard in Oost-Friesland.

De gebroeders Gaayckema in het klooster van Aduard vermoord na een drinkgelag.

1521

De Ommelanden leggen eed af aan Karel van Gelre.

1522

Karel van Gelre verschijnt in de stad; de Raad en Gezworenen leggen eed af.

Oorlogsomstandigheden

De stad laat een weg aanleggen door het Pekelder moeras. De stad wordt opnieuw uitgebreid.

1522-30

Jasper van Marwijck wordt stadhouder van de Hertog van Gelre.

1523

Verbinding Schuitendiep - Reitdiep gegraven.

Oorlogsomstandigheden. De Ommelanden gedwongen Karel V als landheer te huldigen.

1524

Wigbold van Ewsum sticht Nienoord.

1525

Ook de Ommelanden verbonden met Karel van Gelre (was anti-Habsburg). Karel V beschouwt zich echter ook Heer over Stad en Lande.

De oudste nog overgebleven rekening van inkomsten en uitgaven van de stad, gedagtekend in dit (rekening-)jaar.

De Gilden en de Gelderse stadhouder Jasper van Marwijck grijpen de macht en oefenen het gezag uit tot 1529.

1526

Eltet tho Lellens burgemeester van Groningen (tot 1553.)

1528

Karel V neemt ook de wereldlijke macht van de bisschop van Utrecht over.

Dood van Wigbold van Ewsum.

Stadhouder van Marwijck teruggeroepen en vervangen door een bastaard van Karel, ook Karel van Gelre geheten.

Einde van de gildeheerschappij.

1530

Karel van Gelre verovert de Wedderborg.

1531

Dijkdoorbraken

1532

Watervloed

1534

Het zgn. schuttersgilde bestaat uit 330 man, meest goede burgers. Zij moeten de belangen van de stad verdedigen.

Doperse vreemdelingen worden verzocht Stad en Ommelanden te verlaten.

Aanval der Dopers op de Johanniter commanderij te Warffum afgeslagen.

1536

Oorlogsomstandigheden

Karel als stadhouder vervangen door Lulof Coenders.

Schenk van Toutenburg wordt als stadhouder benoemd door de landvoogdes Maria van Hongarije.

Schenk verslaat tussen Heiligerlee en Wedde de Gelderse troepen.

Bij de vrede van Grave staat Karel van Gelre formeel Groningen en de Ommelanden af aan Karel V tegen 35.000 goudgulden ineens en een jaargeld van 25.000 goudgulden. Stad en Ommelanden nemen keizer Karel V als Heer aan.

Grensscheiding met Oost-Friesland.

De stad bezit de soevereiniteit in het Oldambt (rechten inzake wetgeving, bestuur en rechtspraak).

Bourgondische Bewind (tot 1594).

1536

Menno Simons aangesteld als leraar der vreedzame Wederdopers; vandaar gaat hij naar Emden.

1538

Als luitenant-stadhouder wordt benoemd Geraerd Mulert.

1541

Als luitenant-stadhouder wordt benoemd Maarten van Naarden.

Sterke beknutting van de Damster handel door de stad.

1542

Watersnood, verlies van mensen, dieren en huizen.

1545

Zeer natte zomer; de rogge is duur.

Regnerius Praedinius (humanistisch geleerde) tot rector van de stadsschool benoemd.

1545-54

Er wordt gewerkt aan de spits van de Martinitoren.

1547-57

In verschillende dorpen worden 35 heksen en tovenaars verbrand.

1548

Alle Wederdopers worden bij plakkaat verbannen uit de stad.

1549

Jan de Ligne, graaf van Aremberg, stadhouder.

Aankondiging tentoonstelling "Theodorus Beckering en zijn borgenskaart"

Tot en met 23 oktober 2016 is in het Groninger Museum een tentoonstelling te zien over de "borgenskaart van Beckeringh". De borgenskaart van 1781, met een sier-rand met afbeeldingen van 24 Groninger borgen, is in brede kring bekend en wordt nog altijd veel gebruikt. In de tentoonstelling zijn behalve de kaart zelf ook voorstudies, proef- en kladkaarten te zien.

Portret van Theodorus Beckeringh (1712 - 1790) door Jan Abel Wassenbergh. Olieverf op doek, 1735. Particulier bezit. Foto: Groninger Museum (John Stoel)

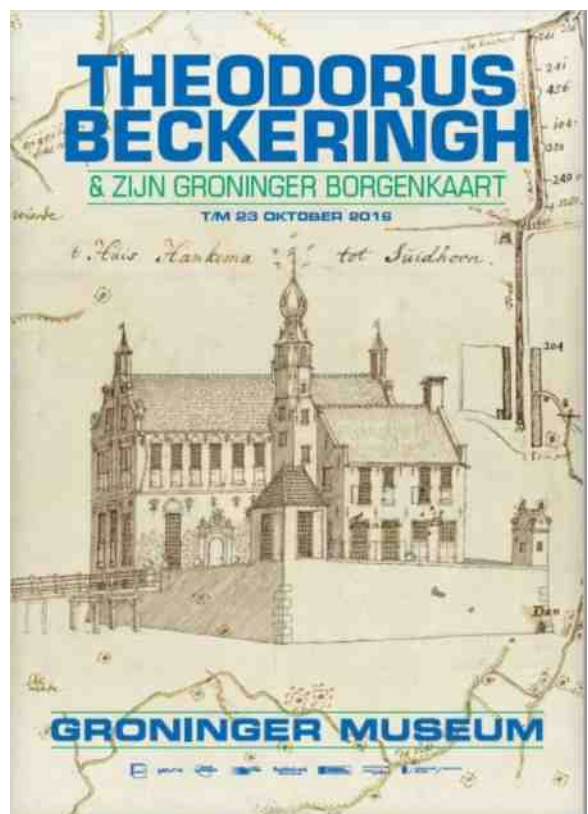
Onderzoek heeft duidelijk gemaakt dat het kaartbeeld beduidend ouder is dan het jaar 1781. Beckeringh geeft het Groningen weer van de jaren vijftig, zestig van de 18e eeuw. Hij schonk een handgetekend exemplaar van ruim een meter bij een meter aan stadhouder Prins Willem V. Dit exemplaar werd in 1795 door de Franse troepen meegenomen naar Parijs en wordt nog altijd bewaard door het Franse ministerie van Defensie. Voor het eerst is deze bijzondere kaart terug in Groningen. De rand met borgen op de kaart van Beckeringh laat lang niet alle borgen zien. Meerdere huizen in de Ommelanden hadden geen adellijke eigenaren meer. De eerbiedwaardige borg Nieuw-Onsta in Wetsinge was bijvoorbeeld in eigendom van Arij de Graaff, die

aan de Goudkust in Afrika zijn fortuin had vergaard. Van de borgen zijn potloodschetsen, uitgewerkte inkttekeningen en de definitieve ontwerpen bewaard. De historische waarde van de tekeningen is niet te overschatten.

Beckerings cartografische werk kwam ook van pas bij juridische problemen. Hiervoor maakte hij overzichts-tekeningen van delen van de provincie. Deze kaarten kwamen op uiteenlopende wijze in de Groninger Archieven terecht. Zo is er een kaart van het Waddengebied waarop duidelijk is te zien dat de zandbanken ten westen van Rottumeroog allemaal vastzaten aan de Groninger kust. De kaart diende om de Staten van Friesland uit te leggen dat het Simonszand tot de provincie Groningen behoorde en niet vastzat aan Schiermonnikoog en zó aan Friesland. Overbodig te vermelden dat er in Friesland een kaart uit deze tijd bestaat die het tegendeel laat zien.

Tegelijkertijd is er een "Atlas van Beckeringh" uitgegeven door de Stichting Groninger Historische Publicaties. Het boek telt 368 pagina's. Introductieprijs is € 39,95 tot 25 september; daarna € 49,95. Verkrijgbaar in de museumwinkel, de boekwinkel en via www.wbooks.nl.

Bron: Groninger Museum/ Egge Knol, conservator archeologie, geschiedenis en oude kunst bij het Groninger Museum

Oud Nieuws

25 jaar Culturele Commissie Adorp in affiches

In 2016 viert de Culturele Commissie Adorp haar vijfentwintig jarig bestaan. Eind mei werd een groots opgezet en zeer geslaagd Kunst en Cultuur weekend georganiseerd, waarin o.a. kunstenaars uit Adorp, Sau-

werd en Wetsinge hun werk exposeerden. Ook was er een expositie van affiches waarmee de CCA tweemaal per jaar haar exposities in de kerk van Adorp aankondigt. Hieronder enkele blikvangers, door de jaren heen.

Tips

Watermanagement door monniken van Aduard

Wie Middag-Humsterland bezoekt, kan heel duidelijk waarnemen dat de zee eeuwenlang vrij spel had in deze streken. Er vormde zich een soort Waddenzee met slikken en prielen, ontstaan door eb en vloed. Maar er waren ook stukken grond waar gras ging groeien. Deze plekken overstromden alleen bij storm, vooral uit het noordwesten. Langzamerhand ontstond er een kust waar grote gebieden goed begaanbaar waren. Op de drogere gronden gingen vanaf 400 v Chr. mensen wonen, die wierden opwierpen omdat de vloed geregeld het land overspoelde. De zee werd nog niet ingetoomd door middel van dijken. De bewoners hadden hun milieu buiten de wierde niet onder controle.

De monniken van het klooster Sint Bernardus in Aduard hebben het landschap succesvol aangepakt, door het aanleggen van dijken, zijlen (sluizen), bruggen, wegen en het graven van sloten en kanalen. Zij hebben van ongeveer 1200 tot 1600 van een natuurlandschap een cultuurlandschap gemaakt. Bovendien zorgden zij voor een goed beheer van alle waterwerken. De monniken stuitten op veel problemen bij hun strijd tegen zeewater en tegen zoet water. Ze maakten echter ook gebruik van de zee, de riviertjes en de grote hoeveelheid

neerslag. Denk aan scheepvaart, maar ook aan het gebruik van een waterleidingsysteem en aan een rioolstelsel binnen het kloosterterrein. Deze aspecten komen uitgebreid aan de orde in deze expositie.

De drie fases, Waddenzee, eerste bewoning op wierden en later de inpolderingen, zien we nog steeds terug in het landschap van Middag-Humsterland. Hoe meer men over deze periodes weet, hoe meer men herkent en waardeert.

U zult onder de indruk zijn van de vele werkzaamheden van de monniken op het gebied van waterbeheer.

Bron: www.kloostermuseumaduard.nl

Colofon

DIEPGANG is een uitgave van de Historische Kring Ubbega en wordt drie keer per jaar gratis aan de leden van de Historische Kring toegezonden.

Redactie

Gerta Boonstra, Oosterstraat 12, 9771AS Sauwerd, gertaboonstra@planet.nl

Jan de Groot, De Groenlanden 16, 9771BV Sauwerd, groot593@gmail.com

Ben Westerink, Zuiderstraat 5, 9774PL Adorp, b.h.c.westerink@rug.nl

Contactadressen Historische Kring

Gerta Boonstra, Oosterstraat 12, 9771AS Sauwerd, gertaboonstra@planet.nl (secretaris)

Ben Kwerreveld, Zuiderstraat 1, 9774 PL Adorp, kwerrod@gmail.com (penningmeester/
ledenadministratie)

website: www.ubbega.nl

De contributie bedraagt € 15,- per jaar (meer mag natuurlijk altijd) en kan alleen door automatische incasso worden voldaan.

De prijs bij losse verkoop (nummer van 12 pagina's) is € 2,50 per stuk.

Diepgang wordt geprint bij de Opmaakfabriek te Groningen.

Overname uit deze uitgave is toegestaan met bronvermelding.